ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

Τόμ. 9 (2019)

9ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

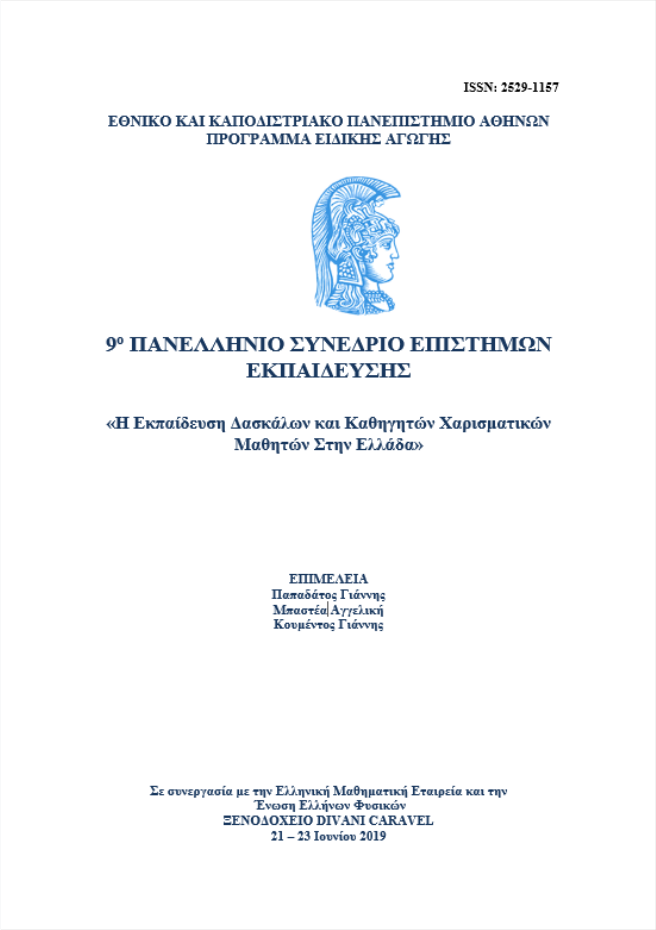

ISSN: 2529-1157

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

9ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

«Η Εκπαίδευση Δασκάλων και Καθηγητών Χαρισματικών Μαθητών Στην Ελλάδα»

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Παπαδάτος Γιάννης
Μπαστέα|Αγγελική
Κουμέντος Γιάννης

Σε συνεργασία με την Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία και την Ένωση Ελλήνων Φυσικών
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ DIVANI CARAVEL
21 – 23 Ιουνίου 2019

Διαπολιτισμική Επικοινωνία στα πλαίσια του σχολείου

Κατερίνα Ανδρουλιδάκη

doi: 10.12681/edusc.3107

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ανδρουλιδάκη Κ. (2020). Διαπολιτισμική Επικοινωνία στα πλαίσια του σχολείου. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, *9*, 89–100. https://doi.org/10.12681/edusc.3107

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** EKT | **Πρόσβαση:** 06/12/2025 08:50:44

Διαπολιτισμική Επικοινωνία στα πλαίσια του σχολείου

Ανδρουλιδάκη Κατερίνα

(ΠΕ 07) Εκπαιδευτικός

katerina.androulidaki@gmail.com

Περίληψη

Είναι γεγονός ότι η διαπολιτισμική επικοινωνία δεν είναι κάτι νέο, καθώς υπάρχει απο τότε που άνθρωποι από διαφορετικούς πολιτισμούς έρχονται σε επαφή μεταξύ τους. Στις μεταναστευτικές κοινωνίες, όπως πλέον είναι και η χώρα μας, η διαπολιτισμική επικοινωνία είναι ένα καθημερινό φαινόμενο που συνοδεύεται από διαφορετικά είδη δυσκολιών που τα άτομα καλούνται να αντιμετωπίσουν. Η ανάλυσή του απαιτεί τη γνώση του τρόπου ζωής, των συνηθειών, των συνθηκών διαβίωσης και της ευαισθησίας προς αυτούς, καθώς ακόμη και στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ ανθρώπων της ίδιας μητρικής γλώσσας μπορούν συχνά να προκύψουν απογοητεύσεις, δυσκολίες στην κατανόηση ή παρερμηνείες.

Ωστόσο η παρούσα εισήγηση δεν ασχολείται με κάθε είδους αλληλεπίδραση, αλλά μόνο με τη σχέση παιδιών και νέων, μέσα στα πλαίσια του σχολείου, καθώς στις μέρες μας, σχεδόν όλες οι σχολικές τάξεις έχουν μαθητές διαφορετικής πολιτισμικής και κοινωνικής καταγωγής. Ξεκινώντας από τον ορισμό της διαπολιτισμικής επικοινωνίας και χωρίζοντας τον στα λεξικά συστατικά του, συνειδητοποιούμε ότι οι δυο βασικοί όροι, αυτός του πολιτισμού και αυτός της επικοινωνίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους. Αυτό συνήθως έχει σαν αποτέλεσμα συχνά την εμφάνιση παρεξηγήσεων, παρερμηνείας και συγκρούσεων ακόμα και στο σχολικό χώρο. Η LaRay M. Barna συγκεκριμένα, μελέτησε πιο προσεχτικά τα προβλήματα της διαπολιτισμικής επικοινωνίας και κατέληξε σε έξι εμπόδια που δυσκολεύουν την αμοιβαία κατανόηση.

Στα πλαίσια της εισήγησης αυτής θα εστιάσουμε κυρίως στο τέταρτο εμπόδιο αυτό των στερεοτύπων και προκαταλήψεων ειδικά μεταξύ παιδιών και νέων διαφορετικών πολιτισμών στο σχολικό περιβάλλον, θεωρώντας ότι έχουν μεγάλο ρόλο στην επιλογή και δημιουργία φιλικών σχέσεων. Στη συνέχεια θα γίνει αναφορά σε κάποια σχέδια δράσης που έλαβαν χώρα στη Γερμανία σχετικά με την προώθηση της καλύτερης δυνατής επικοινωνίας και την εξάλειψη των στερεοτύπων, του ρατσισμού και της ξενοφοβίας.

Λέξεις κλειδιά : ορισμός ; στερεότυπα και προκαταλήψεις ; σχέδια δράσης ; καταπολέμηση

Abstract

Intercultural Communication is not something new. It has existed since people from different cultures have been in contact with one another. In immigrant societies within countries like Germany, Intercultural communication is an everyday occurrence accompanied by many difficulties for individuals to face. Its analysis requires knowledge of the individual's way of life, habits, living circumstances and showing sensibility towards them. Even interactions among people of the same mother tongue can often result in frustration, difficulties in understanding or misinterpretations.

This study however does not deal with all kinds of interaction, only the one between children and young people in school, meaning a school with a large quantity of immigrant pupils. This kind of school is nowadays the rule and not the exception. By dividing the term in its lexical components, we see that the two basic terms, the one of culture and the other of communication, are closely related to each other. When it comes to interactions between individuals of different orientation systems, every behaviour or act is being evaluated according to these standards. As consequence misunderstandings, misinterpretation and even conflicts arise. LaRay M. Barna studied the problems of intercultural communication even further and indicates Six Stumbling Blocks that prevent mutual understanding. This study mainly focuses on the fourth Stumbling Block, the preconceptions and stereotypes, especially between children and young pupils of different cultures within the school

environment, considering that they have a great role in the choice of children's friendships. Subsequently we concentrate on some projects that took place inside the school in Germany in order to encourage interaction between pupils from different cultural groups and fight racism, foreign hospitality and the prejudice which leads to them.

Keywords: definition ; stereotypes and preconceptions ; projects ; prevention

Διαπολιτισμική Επικοινωνία

Η διαπολιτισμική επικοινωνία δεν είναι κάτι νέο. Η ύπαρξη της εντοπίζεται από τότε που έρχονται σε επαφή άνθρωποι από διαφορετικούς πολιτισμούς. Αυτό που είναι καινούργιο όμως, είναι η συστηματική διερεύνηση όσων συμβαίνουν κατά τις διαπολιτισμικές επαφές και τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ ανθρώπων διαφορετικού πολιτισμικού υπόβαθρου (Samovar/Porter, 1996).

Σύμφωνα με τον Hinnenkamp, η διαπολιτισμική επικοινωνία είναι ένας ιδιαίτερα αντιφατικός όρος. Παρά την έντονη ανάγκη για διευκρίνιση και τα πολλά ερωτήματα σχετικά με τη «διαπολιτισμική επικοινωνία», μέχρι στιγμής δεν υπάρχει "διεπιστημονική συναίνεση". Γίνεται αντιληπτή διαφορετικά από τη γλωσσολογία, την κοινωνιογλωσσολογία, τη φιλολογία της ξένης γλώσσας και γενικότερα απο κάθε επιστημονικό κλάδο. Κάθε απόπειρα εξήγησης του ορισμού διαφέρει σε κάθε επιστημονική συζήτηση, όπου οι εννοιολογικές εξηγήσεις είναι κάθε φορά πολύ διαφορετικές. Ο όρος "διαπολιτισμική επικοινωνία" είναι ένας συμβιβαστικός όρος (Hinnenkamp,1994). Εκτός από την ετικέτα «διαπολιτισμική» υπάρχουν και άλλες ετικέτες όπως «πολυπολιτισμική», «διαθρησκειακή» ή ακόμη και οι αγγλικοί όροι cross-cultural ή interacial. Η χρήση ωστόσο των παραπάνω όρων θεωρείται προβληματική από κοινωνικο-επιστημονική άποψη και δεν έχει υιοθετηθεί. Ο όρος διαπολιτισμική επικοινωνία είναι ευρέως αποδεκτός.

Στη σημερινή εποχή της παγκοσμιοποίησης, όπου χαρακτηρίζεται από διακίνηση ατόμων, ιδεών και σκέψεων κυρίως λόγω της προηγμένης τεχνολογίας και επικοινωνίας, η «διαπολιτισμική επικοινωνία» είναι ένα καθημερινό γεγονός. Οι δυο αυτές γενικά αφηρημένες βασικές έννοιες, αυτή του πολιτισμού και αυτή της επικοινωνίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους. Εξ'ορισμού, κάθε πράξη μπορεί να θεωρηθεί επικοινωνιακή και σχετική με ένα πολιτιστικό πλαίσιο. Η χρήση της πρόθεσης «δια» ωστόσο υποδεικνύει ένα περιορισμό του όρου. Οι Κανακίδου & Παπαγιάννη (1994) δηλώνουν πως ο όρος διαπολιτισμικός περιγράφει τον συσχετισμό και τη σχέση των πολιτισμών. Συνεπάγεται αλληλεπίδραση, αμοιβαιότητα και αλληλεγγύη, ενώ παράλληλα "παραπέμπει στην κινητικότητα ανάμεσα στα διάφορα μπλοκ ετερότητας, στην αλληλεπίδραση ανάμεσα στους φορείς διαφορετικών (ακόμη και με τη νομιναλιστική χρήση του όρου) ταυτοτήτων και την πολιτισμική όσμωση που αυτή δυνάμει επιτρέπει" (Γκότοβος, 2003).

Η «Διαπολιτισμική Επικοινωνία», σύμφωνα με τον Hinnenkamp δεν είναι μόνο η επικοινωνία μεταξύ των μελών διαφορετικών πολιτισμών, καθώς στην επεξήγηση του όρου συντελούν, εκτός από τον πολιτισμό, επίσης και άλλοι παράγοντες όπως το φύλο, η διάλεκτος, η εθνικότητα, το κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο, το κύρος και η δύναμη κάθε ατόμου ή ακόμα και κοινωνίας. Αλλά αυτό εξαρτάται και πάλι από το πως κανείς αντιλαμβάνεται τον πολιτισμό και πως ερμηνεύει την εκάστοτε επικοινωνία (Tamborska, 2004).

Συνοψίζοντας, με τον όρο «διαπολιτισμική επικοινωνία» δεν εννοούμε μόνο τη συνομιλία με άτομα αλλόγλωσσα, αλλά πρόκειται για μια ιδιαίτερα σύνθετη διαδικασία που διέπεται από στάσεις, συμπεριφορές και δεξιότητες που βασίζονται σε κώδικες που θέτει η διαφορετικότητα στο κάθε πολυπολιτισμικό περιβάλλον (Καγκά, 2014). Ακόμη και αν οι συμμετέχοντες στην επικοινωνία ανήκουν σε μια συγκεκριμένη πολιτισμική ομάδα με ορισμένα κοινά εθνικά χαρακτηριστικά όπως η γλώσσα, τα έθιμα, έχουν κοινές συνήθειες και τρόπους δράσης, δεν είναι μόνο η «κουλτούρα», το μόνο κριτήριο που καθορίζει την διαπολιτισμική επικοινωνία.

Προβλήματα στη διαπολιτισμική επικοινωνία

Η κοινή γλώσσα μεταξύ των ατόμων είναι ένας παράγοντας που διευκολύνει σε μεγάλο βαθμό τη διαπολιτισμική επικοινωνία. Αλλά αυτό μόνο δεν αρκεί για να αποφευχθούν τα αναδυόμενα συναισθήματα όπως η απογοήτευση, ο θυμός και η σύγχυση.

Σχεδόν πάντα, όταν δύο άτομα από διαφορετικούς πολιτισμούς βρίσκονται σε μια κατάσταση στην οποία πρέπει να αλληλεπιδράσουν και κατ΄επέκταση να επικοινωνήσουν, η επικοινωνία αυτή διέπεται απο πολλά εμπόδια.. Όπως αναφέρει ο J.Rehbein: "Ένα από τα βασικά ζητήματα της διαπολιτισμικής επικοινωνίας είναι η εσφαλμένη επικοινωνία ("misscommunication") ή οι παρεξηγήσεις (missunderstandings")" (König, 1993).

Κάθε επικοινωνία διατρέχει τον κίνδυνο των παρεξηγήσεων. Αυτό συμβαίνει συνήθως επειδή όλοι οι συμμετέχοντες στην επικοινωνία ερμηνεύουν τη γλωσσική ή άλλη συμπεριφορά σύμφωνα με τους δικούς τους "κανόνες" και τα δικά τους πολιτιστικά πρότυπα, χωρίς να γνωρίζουν τα διαφορετικά σημεία εκκίνησης και τα διαφορετικά συστήματα αναφοράς που μπορεί να υπάρχουν μεταξύ των συμμετεχόντων στην επικοινωνία. Αυτή η άκριτη αποδοχή μόνο του δικού μας πολιτισμικού συστήματος αξιών και προτύπων ως το μόνο σωστό, θεωρείται εθνοκεντρισμός (Nieke, 1995)

Η έννοια εθνοκεντρισμός χαρακτηρίζει «την τάση του ατόμου να είναι εθνικά εγκλωβισμένο, να έχει μια άκαμπτη σύνδεση με ό,τι είναι πολιτισμικά δικό του, ό,τι αντιστοιχεί στη δική του στάση και επίσης να εκφράζει μια άκαμπτη και υποτιμητική αντίδραση κατά κάθε ξένου».(Πανταζής, 2015).

Εθνοκεντρισμός μπορεί λοιπόν να θεωρείται ως μια άτεγκτη διάκριση μεταξύ της δικής μου ομάδας και των άλλων, η δε άλλη ομάδα αντιμετωπίζεται ως εχθρική. Είναι μια μορφή υποτίμησης και περιφρόνησης του ανθρώπου ή των ανθρώπινων ομάδων. Συνιστά, επίσης, μια μορφή ρατσισμού. Η ομάδα άμεσης αναφοράς πρέπει να παραμείνει ελεύθερη από ξένες επιρροές. Έτσι, η ομάδα άμεσης αναφοράς παραμένει ομοιογενής, υλοποιώντας καταμερισμό του κοινωνικού περιβάλλοντος σε φίλους και εχθρούς. Αυτό οδηγεί στην αντιπαράθεση, με αντιφάσεις και δογματικό τρόπο σκέψης. (Πανταζής, 2015)

Ορισμένοι πιστεύουν ότι ο πολιτισμός τους είναι το επίκεντρο όλων. Κατά συνέπεια όλα τα είδη αντίληψης, σκέψης, αξιών και ενεργειών που συνάδουν με αυτό τον πολιτισμό θεωρούνται από τα μέλη του, ως τα μόνα φυσιολογικά και αυτονόητα. Όλα τα υπόλοιπα θεωρούνται ως "ξένες" και ως ανόητες συμπεριφορές.

Επομένως, ο εθνοκεντρισμός είναι ο πιο σημαντικός παράγοντας στα προβλήματα της διαπολιτισμικής επικοινωνίας, αλλά δεν είναι ο μόνος. Η La Ray M. Barna (1996) έχει διερευνήσει περαιτέρω τις δυσκολίες και τις συνοψίζει σε έξι εμπόδια διαπολιτισμικής επικοινωνίας που μπορούν να οδηγήσουν σε παρεξηγήσεις.

Έξι εμπόδια της διαπολιτισμικής επικοινωνίας

Σύμφωνα με την La Ray M.Barna, η επικοινωνία μεταξύ ανθρώπων διαφορετικών πολιτισμών μπορεί συχνά να είναι πολύ απογοητευτική. Συχνά προκύπτουν παρεξηγήσεις και καθίσταται δυσκολότερη η επικοινωνία, χωρίς τελικά να είναι αυτή η πρόθεση των συμμετεχόντων. Ο La Ray M. Barna συνοψίζει τους λόγους για αυτό στα ακόλουθα εμπόδια:

1. στη συνήθεια να υποθέτουμε ομοιότητες "assuming similarities"
2. στις γλωσσικές διαφορές "Language difference"
3. στη μη λεκτική παρερμηνεία "nonverbal missinterpretation"
4. στις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα "preconceptions and stereotypes"
5. στην τάση αξιολόγησης "tendency to evaluate"

6. στην υψηλή ανασφάλεια /άγχος “high anxiety”

Μια εξήγηση σχετικά με την εμφάνιση παρεξηγήσεων θα ήταν το πρώτο εμπόδιο, η συνήθεια να υποθέτουμε ομοιότητες. Πολλοί άνθρωποι υποθέτουν ότι υπάρχουν αρκετά κοινά μεταξύ όλων των ανθρώπων της γης, που σίγουρα θα διευκολύνουν την επικοινωνία. Ακριβώς επειδή είμαστε όλοι άνθρωποι με παρόμοιες ανάγκες, όπως η διατροφή, η στέγαση, η ασφάλεια, συχνά υποθέτουμε ότι είμαστε όλοι ίδιοι. Έτσι, παραβλέπουμε τα διαφορετικά πολιτισμικά υπόβαθρα και μετράμε τις αντιδράσεις κάθε ξένου με τα δικά μας πρότυπα με την ελπίδα να ανακαλύψουμε παρόμοιες συμπεριφορές και σκέψεις. Η συνήθεια αυτή να υποθέτουμε ομοιότητες σχετίζεται περισσότερο με την αποκωδικοποίηση μη λεκτικών συμβόλων και σημάτων (π.χ. χειρονομίες, εκφράσεις προσώπου) από ό, τι λεκτικών.

Μια άλλη εξήγηση της εμφάνισης παρεξηγήσεων είναι το δεύτερο εμπόδιο, οι γλωσσικές διαφορές. Αυτές περιλαμβάνουν το λεξιλόγιο, τη σύνταξη, τη λεκτική γλώσσα και τις διαλέκτους, οι οποίες ορίζονται και γίνονται αντιληπτές διαφορετικά σε διαφορετικούς πολιτισμούς, για παράδειγμα.

Το τρίτο εμπόδιο, η μη λεκτική παρερμηνεία, περιγράφεται καλύτερα ως αδυναμία κατανόησης της γλώσσας του σώματος (χειρονομία, στάση, κλπ.). Οι άνθρωποι διαφορετικής πολιτισμικής καταγωγής θεωρούν ως πρέπον, μόνο ό,τι ταιριάζει με τις δικές τους πολιτισμικές αντιλήψεις, με τις οποίες έχουν εξοικειωθεί και ερμηνεύουν τα πάντα με τον δικό τους τρόπο.

Το πέμπτο εμπόδιο, που μπορεί συχνά να οδηγήσει σε παρεξηγήσεις, η τάση αξιολόγησης περιγράφει τη συνήθεια πολλών ανθρώπων να κρίνουν τις πράξεις και τις συμπεριφορές των άλλων, είτε να τις δέχονται είτε να τις απορρίπτουν, με βάση πάλι τις δικές τους αξίες και αντιλήψεις, τις οποίες θεωρούν ως τις μόνες σωστές.

Η υψηλή ανασφάλεια/άγχος επίσης γνωστή ως στρες, ορίζεται από την Barna ως το έκτο εμπόδιο, που οδηγεί κυρίως σε ψυχολογικό στρες και φέρνει τα άτομα σε μεγάλη απελπισία. Ο φόβος μας κάνει να κλείνουμε τα μάτια μας, δεν μας αφήνει να δούμε καθαρά τους άλλους. Όταν κανείς έρχεται αντιμέτωπος με το ξένο, για παράδειγμα, αισθάνεται αβοήθητος και ανασφαλής. Το πολιτισμικό σοκ που κανείς καλείται να αντιμετωπίσει οδηγεί συχνά σε αρνητικές αντιδράσεις και παρεξηγήσεις. Εξάλλου, ο φόβος συχνά αποτελεί την βάση για τα άλλα πέντε εμπόδια. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται για παράδειγμα, οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα, δηλαδή το τέταρτο εμπόδιο, ως προστατευτικά μέτρα για αυτή την ανασφάλεια και απόγνωση που έπονται της συναναστροφής με το ξένο.

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, στα πλαίσια της εργασίας αυτής υποστηρίζεται, ότι οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ νέων ανθρώπων διαφορετικού γλωσσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, δεν καθορίζονται τόσο συχνά από τις γλωσσικές δεξιότητες, αλλά από τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα. Επομένως, η εννοιολογική εξήγηση, η προέλευση και η λειτουργία τους κρίνεται απαραίτητη και αναλύεται παρακάτω.

Προκαταλήψεις, στερεότυπα και Ρατσισμός

Ενώ πολλοί από εμάς θεωρούμε ότι δεν διακατεχόμαστε από προκαταλήψεις και ρατσιστικές απόψεις, η ίδια η κοινωνική και πολιτισμική δομή της γλώσσας που χρησιμοποιούμε για να εκφραστούμε εμπεριέχει αρκετές φορές ριζωμένες ρατσιστικές ιδεολογίες. Ακούσια ή εκούσια προβαίνουμε σε μια ιδεολογική αξιολογική διάκριση ανάμεσα σε κάποιους που θεωρούμε „καλούς“και „ανώτερους“. Αυτός ο τρόπος έκφρασης και αντίληψης αναμφισβήτητα έχει επιπτώσεις για παράδειγμα σε ανάπηρους ανθρώπους και αλλοδαπούς.

Προσπαθώντας να αποδώσουμε ένα ορισμό για να αποσαφηνιστεί η έννοια της προκατάληψης, βλέπουμε ότι η εννοιολογική προσέγγιση της στις κοινωνικές επιστήμες χαρακτηρίζεται από μεγάλη ποικιλία, έτσι ώστε με μια πρώτη ματιά, μια γενική κατανόηση του

εννοιολογικού περιεχομένου της φαίνεται ελάχιστα εφικτή. Οι "αποκλίσεις από την πραγματικότητα", "αποκλίσεις από κοινά αποδεκτές αξίες", “η αντίσταση κατά της αλλαγής", "αρνητικότητα", ή "μη αποδεδειγμένες ψευδολογικές κρίσεις”, είναι μόνο κάποιες πτυχές που περικλείονται στους αμέτρητους ορισμούς γύρω απο την έννοια της προκατάληψης. Επιπλέον, οι προκαταλήψεις συγχέονται συχνά με τις εκτιμήσεις, τις υποθέσεις και τις απόψεις. (Müller- Blattau Beate)

Τα στερεότυπα είναι, όπως και οι προκαταλήψεις, επίσης συνδεδεμένα με αρνητικό νόημα και συχνά είναι δύσκολο να τα ξεχωρίσει κανείς . Όπως και η προκατάληψη, ο όρος «στερεότυπο» εμφανίζεται επίσης σε διαφορετικά πλαίσια με διαφορετικές έννοιες. Τα στερεότυπα κατά τον Lippmann (1992) αποτελούν γνωστικές αναπαραστάσεις που αφορούν μια οποιαδήποτε κοινωνική ομάδα και τα μέλη της (Wagner, 1981). Ο Lippmann (1992) ήταν ο πρώτος που εισήγαγε τον όρο στερεότυπο στην ψυχολογία. Στο πλαίσιο της διαμόρφωσης της κοινής γνώμης, ο ίδιος χρησιμοποιεί τον όρο "εικόνες στο κεφάλι μας" για τα στερεότυπα. Αυτές οι εικόνες στο μυαλό μας προέρχονται από διαφορετικές πηγές, σε καμία περίπτωση δεν αντιστοιχούν στην πραγματικότητα και είναι ανθεκτικές σε οποιαδήποτε αλλαγή. Είναι γενικεύσεις που κατασκευάζουμε και τις αποδίδουμε χωρίς κάποιο έλεγχο σε όλα τα μέλη μιας ανθρώπινης ομάδας, με αποτέλεσμα να τα στιγματίζουμε (Θάλεια Δραγώνα, 2007).

Αυτές οι γενικεύσεις, δεν είναι απαραίτητο να προέρχονται από δικές μας εμπειρίες. Μπορεί να μας δημιουργηθούν για παράδειγμα μέσω των μέσων ενημέρωσης, της λογοτεχνίας ή των ακροάσεων. Αυτές οι εικόνες προβάλλονται πάνω στους άλλους, τους στιγματίζουν χωρίς να μπορούν να ελεγχθούν. Γενικά αποτελούν μια γνωστική κατασκευή που έχει δική της ζωή και η εφαρμογή τους οδηγεί σε κοινωνικές αδικίες. (Trad, Ahmed Rafik, 1997)

Οποιαδήποτε γνώμη, πεποίθηση ή προσδοκία σχετικά με τα χαρακτηριστικά π.χ. των γυναικών, των ηλικιωμένων, των αλλοδαπών κλπ., η οποία γενικεύεται κατά τρόπο ώστε να αναφέρεται σε όλα τα άτομα που ανήκουν σε αυτές τις κατηγορίες, θα πρέπει επομένως να περιγραφεί ως στερεότυπο, που σε αντίθεση με τις προκαταλήψεις χαρακτηρίζονται από απώλεια συναισθημάτων (Losche, 2005). Είναι σημαντικό επίσης να αποσαφηνιστεί η σχέση μεταξύ ρατσισμού, προκαταλήψεων και στερεοτύπων. Ο ρατσισμός, οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα δείχνουν μια σειρά παρόμοιων χαρακτηριστικών και βρίσκονται σε μια διαλεκτική σχέση:

Κατατάσοντας τα σε μια κλίμακα, τα στερεότυπα αποτελούν τον πιο ήπιο πόλο ενώ ο ρατσισμός βρίσκεται στο άλλο άκρο και ταυτίζεται περισσότερο με τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις. Ο ρατσισμός θα μπορούσε να οριστεί ως μια θεσμοθετημένη και ιδεολογικοποιημένη μορφή προκατάληψης. Οι προκαταλήψεις από την άλλη πλευρά, είναι κατά μια έννοια μετασχηματισμοί στερεοτύπων. Τα στερεότυπα ωστόσο μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για ρατσιστικές συμπεριφορές, αφού συμβάλλουν στη διαφοροποίηση και διάκριση μεταξύ ομάδων σύμφωνα με βιολογικά κριτήρια. (Zick, 1997)

Σχηματισμός Προκαταλήψεων και Στερεοτύπων

Το ¨πως¨και το ¨γιατί¨ αναπτύσσονται οι προκαταλήψεις είναι ερωτήματα που έχουν απασχολήσει πολλούς ερευνητές.

Ένας από τους κύριους λόγους της εμφάνισης προκαταλήψεων και στερεοτύπων είναι η διάκριση μεταξύ πλειοψηφίας και μειοψηφίας και η σχέση μεταξύ τους. Στα περισσότερα μέλη της πλειοψηφίας αποδίδεται, αν όχι πάντα, αρνητική προκατάληψη έναντι των μελών της μειονότητας. Η σχέση της πλειοψηφίας με τη μειονότητα είναι επομένως μια σχέση εξουσίας. «Όσο λιγότερο αξίζουν οι άλλοι, τόσο περισσότερο αξίζουμε στα μάτια μας οι ίδιοι » (Heintz,1957) .

Ο Heckmann εξηγεί ότι οι προκαταλήψεις αποτελούν μέρος του πολιτισμού (ή της έλλειψης πολιτισμού) των σύγχρονων κοινωνιών. Εξαιτίας αυτού, η υιοθέτησή τους είναι μέρος της κοινωνικής μάθησης και της «φυσιολογικής» κοινωνικοποίησης, όχι αποτέλεσμα διαστρεβλωμένων αντιλήψεων, φτωχών ή λανθασμένων καταγραφών πληροφοριών που είναι το αποτέλεσμα και όχι η

αιτία προκατάληψης. Αυτή η απόκτηση εθνικών προκαταλήψεων λαμβάνει χώρα, όπως έχουν αποδείξει πολλές μελέτες, από την αρχή της διαδικασίας κοινωνικοποίησης, η οποία είναι μια δια βίου διαδικασία: Με το πέρασμα του χρόνου, την εναλλαγή των καταστάσεων της ζωής, της γεωγραφικής και της κοινωνικής κινητικότητάς του κάθε ανθρώπου σε διάφορες ομάδες, η υιοθέτηση προκαταλήψεων είναι μέρος της προσαρμογής σε ένα νέο περιβάλλον ή σε μια νέα ομάδα και όχι το αποτέλεσμα των ψυχοδυναμικών διαδικασιών που δημιουργούν μια συγκεκριμένη δεκτικότητα προς την προκατάληψη. Εκτός από αυτούς τους σαφέστατα καθοριστικούς κοινωνικο-ψυχολογικούς παράγοντες ως προς τη δημιουργία προκαταλήψεων, υπάρχουν επίσης οι ενδοψυχικές και ενδοατομικές διαδικασίες των ατόμων που οδηγούν στην εμφάνιση προκαταλήψεων, όπως για παράδειγμα η απογοήτευση, ο φόβος και αίσθηση απειλής (Heckmann,1992).

Η λειτουργία των προκαταλήψεων και των στερεοτύπων.

Ως αποτέλεσμα όλων αυτών των αιτιακών παραγόντων, οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα εξυπηρετούν τις εξής λειτουργίες (Goerke 1984; Losche 2005):
- Προσανατολισμό στο περιβάλλον
- Προσαρμογή στο κοινωνικό σύνολο
- Ενίσχυση της αυτοπεποίθησης

Σύμφωνα με τον Goerke (1984), κάθε άτομο έχει την ανάγκη να είναι ικανό να προσανατολίζεται στο περιβάλλον του. Αυτό απαιτεί κεκτημένες γνώσεις και μια κλίμακα προσανατολισμού ως κατευθυντήρια γραμμή. Αν όμως αυτή η κλίμακα δεν είναι σαφής και εάν οι εμπειρίες κάποιου δεν επιτρέπουν μια ουσιαστική ανάλυση της κατάστασης, το άτομο καταλήγει να μην μπορεί πλέον να ξεχωρίσει τον φίλο από τον εχθρό, με αποτέλεσμα να γεννιέται αυτόματα η ανασφάλεια και ο φόβος. Στην περίπτωση αυτή, οι άνθρωποι αρχίζουν να αναζητούν μέσα καταστολής και περιορισμού του φόβου, τον οποίο βιώνουν. Ένα τέτοιο μέσο είναι οι προκαταλήψεις καθώς προσφέρουν μια γνώση (ψεύτικη), ασφάλεια και διάυγεια, απλοποιώντας την πολυπλοκότητά του κόσμου.

Εκτός από αυτή την ανάγκη για προσανατολισμό, οι προκαταλήψεις εξυπηρετούν την προσαρμογή και την ταύτιση του ατόμου με μια συγκεκριμένη ομάδα ή κατηγορία ατόμων. Ενισχύουν το αίσθημα του ανήκειν. Το ανήκειν παρέχει μια στενή και ασφαλή σχέση που εμπεριέχει αυτόματα κα την αίσθηση της ευτυχίας. Για αυτό το λόγο η ένταξη σε μια ομάδα ανθρώπων με συγκεκριμένες πεποιθήσεις και κατ'επέκταση προκαταλήψεις, προσφέρει στο άτομο ασφάλεια, του δίνει τη δυνατότητα να βιώσει ένα επίπεδο ενσωμάτωσης ή συμφωνίας με άλλα άτομα, ομάδες ή θεσμούς/ οργανισμούς λόγω της ύπαρξης κοινών χαρακτηριστικών.

Ένας άλλος σκοπός που εξυπηρετούν οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα είναι η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης, καθώς λειτουργούν κατά μια έννοια ως «παράγοντας σταθεροποίησης του αδύναμου εγώ». Είναι ένα είδος προστατευτικών μηχανισμών της ανθρώπινης ψυχής. Οι μειονότητες , «ξένες» ομάδες, οι οποίες υπόκεινται κατ'επανάληψη σε αρνητικά χαρακτηριστικά αποτελούν για τους ανθρώπους μια εκθαμβωτική ευκαιρία να προβάλλουν τα απαγορευμένα και καταπιεσμένα αισθήματα επιθετικότητας πάνω τους. Οι προκαταλήψεις παρέχουν, κατά μία έννοια, «δικαιολογία» για την άδικη αρνητική αξιολόγηση και μεταχείριση των ξένων. Η παραίτηση από τις προκαταλήψεις θα στερούσε από τους ανθρώπους την αξίωσή ότι είναι καλύτεροι από τις «ξένες ομάδες», αφού αντλούν τη δύναμή τους από την υποτιθέμενη αδυναμία των άλλων.

Ξενοφοβικές αντιλήψεις, εθνικές προκαταλήψεις και ρατσισμός μεταξύ των παιδιών και των εφήβων.

Η Feil (1988) επισημαίνει στην ανάλυσή της ότι μαθητές του δημοτικού σχολείου από 9 εώς 11 ετών, έχουν υιοθετήσει αρνητικά στερεότυπα για ξένους υπηκόους, παρά το γεγονός ότι σε αυτή την ηλικία δεν έχουν ακόμη αντίληψη της σταθερότητας κάποιων γνωρισμάτων (βλέπε επίσης Τσιάκαλος, 2000). Τα παιδιά σε αυτή την ηλικία απλά αναπαράγουν τις αντιφατικές δηλώσεις των ενηλίκων. Φαίνεται να βρίσκονται σε σύγχυση. Από τη μια πλευρά θέλουν να είναι τα "καλά" παιδιά και γνωρίζουν ότι η απόρριψη και η εχθρική στάση απέναντι στα "αλλοδαπά" παιδιά δεν είναι σωστή, από την άλλη όμως βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό και την αρνητική στάση απέναντι τους. Κατά τη γνώμη τους, τα παιδιά ξένης καταγωγής είναι επιθετικά, αναιδή, αγενή, βρώμικα και διαφέρουν από τους ντόπιους, ειδικά σε εξωτερικά χαρακτηριστικά, όπως η ομιλία ή τα ρούχα. Αυτές οι στερεότυπες δηλώσεις δεν εκφράζονται ποτέ ευθέως από τα παιδιά και ποτέ σε πρώτο πρόσωπο, αλλά περισσότερο με τη μορφή: «Εγώ δεν έχω προκαταλήψεις, αλλά οι άλλοι ……..» (Feil, 1988).

Άρα η εκμάθηση των «ενδεδειγμένων στάσεων και συμπεριφορών» δεν είναι αποτέλεσμα σχετικών βιωμάτων, αλλά συνοδεύει την εκμάθηση των σημαντικών κοινωνικών κατηγοριών, οι οποίες, συχνά προηγούνται της ικανότητας των παιδιών να προβαίνουν με ασφάλεια στις αντίστοιχες κατηγοριοποιήσεις. Συνεπώς, η εκμάθηση ενδεδειγμένων στάσεων και συμπεριφορών απέναντι σε ορισμένες κατηγορίες ανθρώπων προηγείται όχι μόνο της συνάντησης με άτομα αυτών των κατηγοριών, αλλά ακόμη και της ικανότητας αναγνώρισης ατόμων από αυτές τις κοινωνικές κατηγορίες. Τόσο στο ερώτημα «ποιες είναι οι σημαντικές κοινωνικές κατηγορίες στη συγκεκριμένη κοινωνία» όσο και στο ερώτημα «ποιες είναι οι ενδεδειγμένες στάσεις και συμπεριφορές», τα παιδιά και οι νέοι παίρνουν την απάντηση τους από τους ενηλίκους -κυρίως γονείς, εκπαιδευτικούς-,από τους θεσμούς ιδεολογικού χαρακτήρα και από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (Τσιάκαλος, 2000).

Η αντίδραση απέναντι σε άτομα διαφορετικών κοινωνικών κατηγοριών είναι λοιπόν κάθε φορά συνάρτηση πολλών παραγόντων, αφού επηρεάζονται από το περιβάλλον στο οποίο τα παιδιά μεγαλώνουν (π.χ την περιοχή- γειτονιά, το κοινωνικό υπόβαθρο και το αστικό στρώμα στο οποίο ανήκουν). Το γεγονός αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, όταν προσπαθούμε να κατανοήσουμε τις διαφορές που διαπιστώνονται στις αντιλήψεις και προκαταλήψεις, στις στάσεις και συμπεριφορές παιδιών από σχολεία διαφορετικών γεωγραφικών περιοχών και παιδιών από διαφορετικά κοινωνικά στρώματα απέναντι σε παιδιά διαφορετικών κοινωνικών κατηγοριών. Έτσι συμπεραίνει κανείς ότι δεν πρόκειται για μια απλή σχέση, αφού υπάρχουν πολλοί διαφορετικοί συνδυασμοί, και οι σχέσεις διαμορφώνονται διαφορετικά από τη μια περίπτωση στην άλλη (Τσιάκαλος, 2000).

Δράσεις στα σχολεία - Μέθοδος project

Τα project που περιγράφονται παρακάτω είναι μόνο μερικά από τα πολυάριθμα έργα και πρωτοβουλίες που έχουν ήδη υλοποιηθεί ή διεξαχθεί σε ομοσπονδιακό, κρατικό και τοπικό επίπεδο που μπορεί να βρει κανείς στο διαδίκτυο. Ορισμένες από τις δράσεις που παρουσιάζονται είναι δωρεάν ή έχουν εξασφαλίσει κάποια χρηματοδότηση. Για τη διεξαγωγή άλλων συνεπάγονται δαπάνες που αναλαμβάνουν οι συμμετέχοντες ή οι διοργανωτές. Ωστόσο όλες αυτές οι ιδέες μπορούν να υιοθετηθούν και - ενδεχομένως σε τροποποιημένη μορφή - σε κάποιο άλλο μέρος, με κάποια άλλη ομάδα μπορούν να διεξαχθούν ξανά.

- "Μονοπάτια της ζωής". Ένας διάλογος μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών και γενεών. („Lebenswege" Dialog der Kulturen und Generationen)

Πρόκειται για ένα πρόγραμμα φωτογραφίας και κινηματογράφου από μαθητές του Βερολίνου. Το "Lebenswege" (Μονοπάτια της ζωής) ξεκίνησε από το Schüler-Club GeHa σε συνεργασία με τον Caspar David Friedrich-Realschule στο Βερολίνο στην περιοχή Hellersdorf. Συν της άλλης συμμετείχαν έξι ακόμα σχολεία του Βερολίνου διαφορετικού τύπου με υψηλό ποσοστό μαθητών μη γερμανικής καταγωγής. Περίπου 150 νέοι διαφορετικής εθνικής και κοινωνικής προέλευσης ηλικίας 12-16 ετών κλήθηκαν να ρωτήσουν τους γονείς τους και τους παππούδες τους

για τη ζωή τους, για την περίοδο της μετανάστευσής τους, για την άφιξη τους σε μια καινούργια χώρα και γενικά για τις εμπειρίες τους στην πατρίδα αλλά και στα ξένα. Παράλληλα έπρεπε να κινηματογραφήσουν και να φωτογραφήσουν τις συνεντεύξεις αυτές. Με αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκαν κάποια ντοκιμαντέρ με τα κινηματογραφικά πορτραίτα νέων και των οικογενειών τους, καθώς και μια συνολική ταινία για όλο το έργο. Σε πληθώρα εργαστηρίων, όπου οι μαθητές καθοδηγούνταν από εκπαιδευτικούς των μέσων ενημέρωσης, καλλιτέχνες και δασκάλους, περίπου 150 νέοι, έμαθαν να χειρίζονται φωτογραφικές μηχανές και βιντεοκάμερες, έμαθαν στρατηγικές ανάπτυξης ερωτήσεων, που αργότερα έθεσαν στους ίδιους και στους συγγενείς τους, έτσι ώστε να παράγουν ένα καλλιτεχνικό έργο για το θέμα αυτό. Η συμμετοχή τους παρέμεινε ενεργή σε όλες τις φάσεις του έργου, από τη σύλληψη εώς και την υλοποίηση της ιδέας. Το έργο τους αυτό προβλήθηκε αργότερα ως έκθεση στο Μουσείο Επικοινωνίας το Νοέμβριο του 2006, παρουσιάζοντας μια ενδιαφέρουσα, αυθεντική και ολοκληρωμένη εικόνα του τρόπου ζωής ενός μέρους του πληθυσμού της γερμανικής πρωτεύουσας και δίνοντας παράλληλα τη δυνατότητα στους επισκέπτες να γνωρίσουν διαφορετικές εθνικές ταυτότητες, καθώς και να ενημερωθούν για την ιστορία της μετανάστευσης.

Ο κύριος στόχος του προγράμματος "Lebenswege" ήταν να ενθαρρύνει τους νέους να έρθουν αντιμέτωποι με τις πολιτιστικές και εθνικές τους καταβολές και να προωθήσει το διάλογο μεταξύ των γενεών ως προσωπικό όφελος γι ‘αυτούς, καθώς αυτές οι βιογραφίες είναι παραδείγματα επιτυχημένων βιογραφιών μετανάστευσης σε μια πολυεθνική κοινωνία. Παράλληλα, στοχεύει να αναπτύξει επαφές και φιλίες μεταξύ των νέων από διαφορετικό κοινωνικό περιβάλλον στο Βερολίνο που στην καθημερινή τους ζωή έχουν λίγες ευκαιρίες για να γνωριστούν μεταξύ τους και να έρθουν σε άμεση επικοινωνία και αλληλεπίδραση.

Εκτός των άλλων το πρόγραμμα αυτό συνέβαλλε στην ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και στην ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών, ενώ παράλληλα τους έδωσε την ευκαιρία να γνωρίσουν κάποιους επαγγελματικούς τομείς και ιδρύματα από κοντά, γεγονός ιδιαίτερα χρήσιμο για τη μετέπειτα επαγγελματική τους εξέλιξη.

Άξια αναφοράς είναι επίσης η διαθεματική ένταξη του προγράμματος στην τάξη και η προσαρμογή του στα σχολικά θέματα. Η Katrine Cremer, υπεύθυνη του προγράμματος, δήλωσε συγκεκριμένα: "Το ιστορικό υπόβαθρο των ερωτηθέντων, για παράδειγμα, μπορεί να ενταχθεί στο μάθημα της ιστορίας και της γεωγραφίας. Η προέλευση του ονόματος, η ετυμολογία και τα γλωσσικά παράγωγα στο μάθημα της γλώσσας. Την ώρα των καλλιτεχνικών μπορεί κανείς να σχεδιάσει ένα γενεαλογικό δέντρο. "Η Katrine Cremer είπε για το έργο: «Στο τέλος βγαίνει το συμπέρασμα ότι κανείς από μας δεν είναι γέννημα θρέμμα του Βερολίνου ¨Berliner¨. Στο τέλος είμαστε όλοι ξένοι.»

- “Αν όχι εμείς ποιός;” Καλλιτεχνικά έργα μαθητών ενάντια στη βία και το ρατσισμό (Wer, wenn nicht wir? Schülerbilder gegen Gewalt und Rassismus)

Το πρόγραμμα αυτό ξεκίνησε, με πρωτοβουλία της γραφίστριας Silvia Izi, το 1992 μετά από μια σειρά ακροδεξιών επιθέσεων και εγκληματικών ταραχών σε κάποιες περιοχές της Γερμανίας.

Πρόκειται για μια έκθεση εικαστικού βιβλίου αποτελούμενη από έργα μαθητών όλων των βαθμίδων και τύπων σχολείων. Το θέμα του είναι η βία στην κοινωνία μας και η όλο και πιο ρατσιστική της μορφή, την οποία οι μαθητές εφράζουν με καλλιτεχνικό τρόπο. Το πρόγραμμα ”ποιος, αν όχι εμείς;" είναι μια περιοδεύουσα έκθεση, μια κινητή διαδήλωση, αλλά και μια «διαφήμιση» για περισσότερη ανεκτικότητα και ειρηνική συνύπαρξη. Οι μαθητές λένε: «Αφού δεν μπορούμε να είμαστε συνεχώς στο δρόμο και να διαδηλώνουμε αυτοπροσώπως, μπορούμε συμμετέχοντας σε αυτή την έκθεση με τις ζωγραφιές μας να συμβάλλουμε κατά μια έννοια σε μια κινητή διαδήλωση»

Η ανάλυση των θεμάτων αυτών συνήθως ενσωματώνεται και πραγματοποιείται εκτενώς και σε άλλα σχολικά μαθήματα, όπως στην ιστορία, τη μουσική, τη γλώσσα, τη λογοτεχνία, τη βιολογία κλπ. Στη συνέχεια, όλα όσα λέχθηκαν στο μάθημα συνδυάζονται ώστε να παρουσιαστούν ως μια

εικαστική, λυρική ή μουσική δήλωση. Μόλις οι μαθητές ολοκληρώσουν τα έργα τους, το σχολείο μπορεί να καλέσει την περιοδεύουσα έκθεση στην πόλη ή στην κοινότητά τους, όπου τους δίνεται η δυνατότητα να παρουσιάσουν τα έργα τους στο κοινό. Μπορεί ωστόσο εναλλακτικά να γίνει και το αντίστροφο, δηλαδή πρώτα να αποφασίσει η σχολική διοίκηση, το τμήμα πολιτισμού, ή η διεύθυνση αλλοδαπών ή κάποιος άλλος φορέας να φέρουν την έκθεση στην πόλη ή στην κοινότητά τους, και στη συνέχεια να ενημερώσουν τα σχολεία και να τα συμβουλεύσουν ως προς τον καλλιτεχνικό σχεδιασμό του θέματος. Τα σχολεία λαμβάνουν ενημερωτικό υλικό και μαθαίνουν τους όρους συμμετοχής. Η ημερομηνία και ο τόπος διεξαγωγής της έκθεσης αποφασίζονται από κοινού.

Η έκθεση αυτή ωστόσο δε μένει στάσιμη, αλλάζει διαρκώς, ενημερώνεται και εμπλουτίζεται με νέα έργα, ώστε κατά ένα τρόπο να μην ολοκληρώνεται ποτέ. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να υπάρχει μια μεγάλη και συνεχής συζήτηση για τη βία και το ρατσισμό. Μέχρι στιγμής, περίπου 4.000 κορίτσια και αγόρια ηλικίας από 8 έως 18 ετών από περισσότερα από 100 σχολεία σε έξι ομοσπονδιακά κράτη έχουν συμμετάσχει στο σχέδιο δράσης “Αν όχι εμείς ποιός;". Η έκθεση έχει φιλοξενηθεί μέχρι στιγμής σε 26 τοποθεσίες (κυρίως σε δημόσιους χώρους όπως δημαρχεία, περιφερειακά γραφεία, βιβλιοθήκες της πόλης κλπ.).

Το πρόγραμμα στοχεύει στην ενθάρρυνση των παιδιών και των εφήβων να αποτυπώσουν στα έργα τους τους φόβους και τις ελπίδες, τις επιθυμίες ή τα οράματά τους. Έτσι καταφέρνουν μέσα από την τέχνή να ανακαλύψουν νέους τρόπους αρμονικής συμβίωσης, όπου το σχολείο ως προκαθορισμένος τόπος συνάντησης για διαφορετικούς πολιτισμούς και νοοτροπίες, είναι ένα “εργαστήριο ζωής”. Το σχέδιο δράσης αυτό στοχεύει επίσης στη δημιουργία ενός φόρουμ για πολιτική συζήτηση με τους νέους μέσω της συνεχής αλληλεπίδρασης μεταξύ του σχολείου και της κοινής γνώμης. Η βία και ο ρατσισμός στις κοινωνίες πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψιν και ο κόσμος οφείλει να αφυπνιστεί και να ευαισθητοποιηθεί απέναντι σε τέτοια κρούσματα.

«Το “αν όχι εμείς ποιός;" δεν είναι ένα ολοκληρωμένο έργο, αλλά ένα έργο σε εξέλιξη και θα συνεχιστεί όσο οι αλλοδαποί στη χώρα μας δέχονται επίθεση ή απειλούνται.» (Silvia Izi)

Κριτική Αξιολόγηση των Προγραμμάτων

Τα σχέδια δράσης που προηγήθηκαν και έλαβαν χώρα στη Γερμανία χαρακτηρίζονται κυρίως από την προσπάθεια προώθησης αλληλεπιδράσεων και διαπολιτισμικής επικοινωνίας μεταξύ των νέων, των εκπαιδευτικών, της οικογένειας και της κοινής γνώμης. Ο κοινός στόχος είναι η εξάλειψη των προκαταλήψεων, των στερεοτύπων και του συναφούς ρατσισμού και ξενοφοβίας. Ωστόσο, εάν επιτυγχάνουν αυτόν τον στόχο, παραμένει αμφίβολο.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι αξιολογήσεις, η κατηγοριοποίηση και η εκμάθηση ενδεδειγμένων στάσεων και συμπεριφορών απέναντι σε ορισμένες κατηγορίες ανθρώπων λαμβάνουν χώρα νωρίς στη διαδικασία κοινωνικοποίησης. Συνεπώς σε ότι αφορά τα παιδιά οι κατηγοριοποιήσεις αυτές προυπάρχουν χωρίς τα ίδια να έχουν ακόμη αντίληψη της σταθερότητας κάποιων γνωρισμάτων και χωρίς να ξέρουν ακριβώς τα χαρακτηριστικά κάθε κατηγορίας (Mitulla ,1997; Τσιάκαλος, 2000). Εξαιτίας αυτού, οι αξιολογήσεις αυτές είναι δύσκολο να αλλάξουν.

Όσον αφορά την εξάλειψη των προκαταλήψεων και των στερεοτύπων, η Mitulla αναφέρεται στον Devine, ο οποίος υποστηρίζει ότι παρά το γεγονός ότι όλοι οι άνθρωποι κατά την κοινωνικοποίησή τους υιοθετούν αντιλήψεις και ενδεδειγμένες στάσεις και συμπεριφορές και ενδεχομένως εθνικά στερεότυπα, που τα αντιλαμβάνονται ως ένα μέρος της πολιτιστικής τους κληρονομιάς, μόνο ένα μέρος αυτών καταλήγουν να γίνουν αποδεκτά ως σωστά. «Αν απορριφθούν από το άτομο τα αρνητικά εθνικά στερεότυπα, μπορούν να δημιουργηθούν στάσεις χωρίς προκατάληψη. Αν όμως αυτά γίνουν αποδεκτά, τότε μιλάμε σύμφωνα με τον Devine για προκατάληψη. Το να μην έχει κάποιος προκαταλήψεις απαιτεί την ενεργή δράση από το ίδιο το άτομο, το οποίο πρέπει να ασχοληθεί με τις αρνητικές στάσεις και τα στερεότυπα που αποκτήθηκαν

κατά τη διάρκεια της κοινωνικοποίησης του και τελικά να τα απορρίψει ως μη αποδεκτά» (Mitulla,1997).

Με βάση τα παραπάνω, η εξάλειψη των προκαταλήψεων με τη βοήθεια αυτών των προγραμμάτων είναι μη ρεαλιστική ή πολύ δύσκολο να επιτευχθεί. Εκτός των άλλων, δεν πρέπει να παραβλέπει κανείς το γεγονός ότι οι ίδιοι οι συμμετέχοντες έχουν προκαταλήψεις. Παρόλα αυτά, το να συμπεριλαμβάνονται τέτοιες ενέργειες στο σχολικό πρόγραμμα σπουδών και στην καθημερινή διδασκαλία στην τάξη, μπορούν να έχουν μόνο θετικό αποτέλεσμα και είναι πάντα επιθυμητές για το λόγο ότι αντιμετωπίζουν σημαντικά ζητήματα συνύπαρξης και κατανόησης των πολιτισμικών διαφορών και συμβάλλουν στην ευαισθητοποίηση των ανθρώπων απέναντι σε διαφορετικούς πολιτισμούς. Ωστόσο ο αγώνας για τη μείωση των προκαταλήψεων δεν επιφέρεται απλά και μόνο με την εφαρμογή συγκεκριμμένων προγραμμάτων. Πρέπει να είναι πράξη σε όλα τα επίπεδα της σχολικής ζωής και δραστηριότητας είτε πρόκειται για διαδικασίες διδασκαλίας, για διαδικασίες μάθησης, οργάνωσης της τάξης, μεταφοράς γνώσεων, αντιμετώπισης των μαθητών και των διαφορετικών συμπεριφορών, είτε πρόκειται για περιεχόμενο γνώσεων, για διαχωρισμό μαθημάτων κα διαχωρισμό μαθητών.

"Όποιος ερευνά, γράφει ή μιλάει για προκατάληψη δεν είναι σε καμία περίπτωση ελεύθερος από προκαταλήψεις. Στην πιο ευνοϊκή περίπτωση, είναι ένας τέτοιος επιστήμονας, δημοσιογράφος ή ομιλητής, κάποιος που ξεχωρίζει κατά τη διάρκεια της έρευνάς του, πόσο προκατειλημμένος είναι αυτός / αυτή."
(Müller-Blattau Beate: Lose Blätter über Vorurteile. Bonn, Bundesministerium für Wirtschaft. Zusammenarbeit u.a. 1987.Blatt 8)

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Barna, LaRay M. (1996): Stumbling Blocks in Intercultural Communication. In: Samovar, Larry A./ Porter, Richard E. (Hrsg.): Intercultural Communication- a reader. USA

Feil, Christine (1988): Vorurteile zwischen deutschen und ausländischen Kindern. Eine Aufsatzanalyse. In: Deutsches Jugendinstitut Hrsg.: Beiträge zur Ausländerforschung-Wege der Integration. München

Goerke, Frank-Dieter (1984): Schüler und Ausländerfeindlichkeit. Vorurteilsreduktion bei Hauptschülern durch sozialgeographische Unterrichtsprojekte; eine empirische Untersuchung. Bonn

Heckmann, Friedrich, (1992): Ethnische Minderheiten, Volk und Nation. Soziologie inter-ethnischer Beziehungen. Stuttgart

Heinzt, Peter (1957): Soziale Vorurteile. Ein Problem der Persönlichkeit der Kultur und Gesellschaft. Köln

Hinnenkamp, Volker (1994): Interkulturelle Kommunikation. Heidelberg

König, Wolf 1993: Aspekte der interkulturellen Kommunikation.Osnabrück

Losche, Helga 2005: Interkulturelle Kommunikation; Sammlung praktischer Spiele und Übungen. Augsburg

Markefka, Manfred (1990): Vorurteile – Diskriminierung: ein Beitrag zum Verständnis sozialer Gegensätze. Neuwied: Lichterhand

Mitulla, Claudia (1997): Die Barriere im Kopf; Stereotype und Vorurteile bei Kindern gegenüber Ausländer. Opladen

Müller-Blattau Beate: Lose Blätter über Vorurteile. Bonn, Bundesministerium für Wirtschaft. Zusammenarbeit u.a. 1987.Blatt 8, Blatt 9

Nieke, Wolfgang (1995): Interkulturelle Erziehung und Bildung; Wertorientierungen im Alltag.Opladen

Rehbein, Jochen (Hrsg.)(1985): Interkulturelle Kommunikation - Tübingen

Samovar, Larry A. / Porter, Richard E. (Hrsg.) (1996): Intercultural Communication – a reader .USA

Souris, Nina/Hunscha, Sonja (2002)
http://www.techfak.unibielefeld.de/ags/wbski/lehre/digiSA/komIntelligenz/hunscha_souris.pdf

Tamborska, Danuta (2004): Interkulturelle Kommunikation von Jugendlichen im Schulleben. Eine Fallstudie vor dem Hintergrund von Migration und Integration. Dissertation. Bielefeld

Trad, Ahmed Rafik. (2001): Tabuthemen in der interkulturellen Kommunikation: ein Beitrag zur Landeskundedidaktik im DaF-Studium. Frankfurt am Main

Wagner, Ulrich. (1983): Soziale Schichtzugehörigkeit, formales Bildungsniveau und ethnische Vorurteile: Unterschiede in kognitiven Fähigkeiten u. d. Sozialen Identität als Ursachen für Differenzen im Urteil über Türken. Berlin

Zick, Andreas (1997): Vorurteile und Rassismus: eine sozialpsychologische Analyse. Münster, New York.

Ελληνική Βιβλιογραφία

Γκότοβος, Ε. Αθανάσιος (2003). Εκπαίδευση και Ετερότητα. Ζητήματα Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής. Εκδόσεις Μεταίχμιο.

Θάλεια Δραγώνα Κλειδιά και αντικλείδια. Ανακτήθηκε 10.05.2019 από
https://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/3227/933.pdf

Καγκά, Ε., Διαπολιτισμική επικοινωνία και διαθεματικότητα: Όψεις και προοπτικές στην Ευέλικτη Ζώνη. Στο: http://www.pi-schools.gr/download/publications/epitheorisi/teyxos6/e-kaga.PDF (προσπελάστηκε στις 20/9/2014).

Κανακίδου, Ε., Παπαγιάννη, Β. (1994). Διαπολιτισμική Αγωγή. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα (σελ. 21)

Πανταζής, Α. Βασίλης (2015). Αντιρατσιστική εκπαίδευση. Αθήνα. Ανακτήθηκε 12.06.2019 από https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/1633/1/13021_Αντιρατσιστική_Εκπαίδευση.pdf .

Τσιάκαλος, Γιώργος (2000). Οδηγός αντιρατσιστικής εκπαίδευσης. Αθήνα

Project

https://www.berlin.de/ba-marzahn-hellersdorf/aktuelles/pressemitteilungen/2006/pressemitteilung.289954.php

http://www.museumstiftung.de/stiftung/detaill.asp Ανάκτηση: 28.07.06

http://www. werwenn.de Ανάκτηση 28.07.06

http//: www.lernen-aus-der-geschichte.de

Heft: Lebenswege; Jugendliche auf der Suche nach ihren Wurzeln. Ein Film- und Ausstellungsprojekt von Berliner Schülern (Stand 07.04.06)